

TISKOVÁ ZPRÁVA

Novou kulturní památkou v Kraji Vysočina je Křížův mlýn s pilou v Lidmaňce

Telč, 2. října 2017

Křížův mlýn s pilou v Lidmaňce č. p. 28 v okrese Pelhřimov byl ve třetím čtvrtletí roku 2017 prohlášen za kulturní památku. Představuje zajímavý příklad drobného venkovského vodního mlýna s pilou na slabším vodním toku. Technické příslušenství řemeslné i průmyslové povahy vyniká vysokou mírou autenticity.

Křížův mlýn se rozkládá východně od obce Lidmaňka po proudu Cerekvického potoka, odkud získával vodu z náhonu. Původně samostatná pila byla mezi roky 1829 a 1865 rozšířena o mlýnici a obytnou budovu. Soustrojí mlýna a pily bylo poháněno dvěma koly na svrchní vodu.

„Objekt má téměř komplexně dochovaný soubor technologického vybavení a jeho celistvost dokládá s vysokou přesností postup mletí v první polovině 20. století“, upřesňuje ředitel územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Telči Pavel Macků.

Mlýnice s pilnicí představuje hodnotný doklad a ukázkou malého vodního mlýna, u kterého nemohlo kvůli stísněným prostorům dojít k osazení dalších mlecích strojů a vznikla tak pozoruhodná ukázkou unikátních prostorových kompromisů. Mlýn v Lidmaňce, který kombinuje komplexně dochované tzv. umělecké složení technologického vybavení s fragmenty staršího obyčejného složení, patří mezi několik málo výjimek. K osazení uměleckého složení, zajišťujícího mimo jiné lepší přípravu zrna, stačila pouze tři podlaží namísto obvyklých čtyř nebo i více. Výrobní provoz mlýna, který je vtěsnán na velmi malou plochu tří pater, je navíc propojen s objektem pilnice, jejíž vozík důmyslně využívá prostoru mlýnice.

Obyčejné složení technologického vybavení (jinak také české) je starší a k jeho osazení stačily dvě podlaží (přízemní objekt). Základ tvoří 2 mlecí kameny.

Oproti tomu mladší složení umělecké je charakterizováno tím že: je zajištěna důkladnější příprava zrna před mletím, dochází k odstraňování slupky od zrna, dochází k lepšímu třídění moučných produktů, manipulaci se zrnem i melivem zajišťují kapsové výtahy, má větší nároky na prostor – k jeho osazení jsou potřeba nejméně 4 podlaží (proto se mlýny musely kvůli jeho osazení rozšiřovat), často je vyráběno továrně. 1. osazení v ČR bylo v roce 1842, uplatňovat se začíná od 50. let 19. století.

Na přelomu 19. a 20. století bylo vybavení mlýna modernizováno. Ještě hluboko ve 20. století se pilařství považovalo za součást mlynářství nebo alespoň za jeho velmi blízký obor. Zdejší pilnice kolmo navazující na mlýnici je vybavena jednodílnou pilou osazenou v dřevěném rámu a dlouhým vozíkem na řezané trámy. Mnoholetá zanedbaná údržba strojního vybavení na něm sice zanechala stopy, ale naštěstí nezpůsobila zásadní škody. Areál mlýna s pilou a příslušným technologickým vybavením je dokladem historického vývoje a projevem tvůrčích schopností člověka v oblasti technického rozvoje.

Kromě 2974 nemovitých kulturních památek, z toho 16 národních kulturních památek, se na území Kraje Vysočina nacházejí 3 městské a 3 vesnické památkové rezervace, 22 městských a 5 vesnických památkových zón a 1 krajinná památková zóna. Na Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO jsou zapsány: Telč - historické jádro města, Zelená hora - poutní kostel sv. Jana Nepomuckého, Třebíč - soubor židovské čtvrti, židovského hřbitova a baziliky sv. Prokopa, což znamená, že Kraj Vysočina se může pyšnit nejvyšším počtem památek UNESCO v rámci ČR (celkem 3).

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Telči, je jedním ze čtrnácti krajských pracovišť NPÚ. Jeho úkolem je naplňovat v Kraji Vysočina poslání odborné instituce památkové péče dané zákonem o státní památkové péči, např. zpracovávat odborné podklady pro rozhodnutí výkonných orgánů, poskytovat konzultace a odbornou pomoc vlastníkům kulturních památek při jejich obnovách a sledovat stav památkového fondu na území kraje. Pracoviště v Telči také zpracovává návrhy na prohlášení věcí či objektů za kulturní památky a podílí se následně na jejich evidenci. Spravuje dokumentační sbírky plánů, fotografií a dalších odborných podkladů ke kulturním památkám, vede veřejně přístupnou knihovnu, vydává sborník Památky Vysočiny, organizuje cyklus přednášek Rodinné stříbro – Památky kolem nás a provádí archeologické průzkumy.

Kontakt:

Ing. Marie Fuňáková, referát evidence nemovitých památek, 567 213 116, 778 750 068, e-mail: funakova.marie@npu.cz

Ilona Ampapová, prezentace a práce s veřejností, NPÚ ÚOP v Telči, 724 663 511, e-mail: ampapova.ilona@npu.cz

---